

Danuta Narożna

Akademia Pomorska

Słupsk

danuta.narozna@apsl.edu.pl

WALORY I ZAGOSPODAROWANIE TURYSTYCZNE WYSPY BORNHOLM

THE QUALITIES AND TOURISM DEVELOPMENT OF BORNHOLM ISLAND

Zarys treści: Celem artykułu jest przedstawienie walorów i zagospodarowania turystycznego duńskiej wyspy Bornholm położonej w południowo-zachodniej części Morza Bałtyckiego. Jej liczne atrakcje i doskonała lokalizacja przyciągają turystów nie tylko z Niemiec czy Szwecji, ale także z Norwegii, Wielkiej Brytanii, Holandii, i innych krajów. Wyjątkowe dziedzictwo przyrodnicze i antropogeniczne wyspy stanowią: klify, skały, jaskinie, wodospad Dondalen, dolina Ekkodalen oraz zamek Hammershus, kościoły rotundowe, warownia Lilleborg, twierdza Christiansø, latarnie morskie, fortyfikacje wojenne, miejsca pamięci, muzea i pomniki. Zakres i standard oferowanych usług turystycznych na Bornholmie jest wysoki i różnorodny. Na uwagę zasługuje odpowiednie zagospodarowanie: baza noclegowa, gastronomiczna oraz towarzysząca. W pracy posłużono się metodą analizy dostępnych materiałów źródłowych. Dokonano przeglądu literatury, analizy materiałów krajoznawczych, inwentaryzacji obiektów, ich rozmieszczenia i dostępności. Ponadto wykorzystano dane urzędu statystycznego Danii, wywiad jawny i obserwację terenową.

Słowa kluczowe: Dania, Bornholm, turystyka, dziedzictwo, klify, Hammershus, Dondalen

Key words: Denmark, Bornholm, tourism, heritage, cliffs, Hammershus, Dondalen

Wstęp

Bornholm, nazywany „Majorką Północy”, „Perłą Bałtyku” czy „Słoneczną wyspą”, od ponad 150 lat niezmiennie przyciąga turystów spragnionych zróżnicowanej przyrody, spokoju, ciekawych zabytków i niepowtarzalnych krajobrazów. Tematyka zagospodarowania turystycznego obszarów wyspiarskich była podejmowana w licz-

nych pracach naukowych (Borówka, Nowak 2005; Kowalczyk 2013; Lizano 2013; Marek 2012; Misztal 2002; Narożna 2002; Rycerz 2013; Ryn 2010; Trybalski 2015). Podobnie walory i krajobrazy wyspy Bornholm zostały przedstawione w publikacjach (Cedro i in. 2008; Jakubowski 2009; Jamorska i in. 2014; Narożna 2003; Potocka 2016, Spychała 2013).

W polskojęzycznej literaturze przedmiotu brakuje opracowań naukowych nawiązujących do ciekawej historii wyspy i wskazujących na jej liczne walory naturalne w połączeniu z prezentacją zagospodarowania turystycznego. Ta atrakcyjna kulturowo i turystycznie duńska wyspa jest położona w południowo-zachodniej części Morza Bałtyckiego. Jest to jednocześnie najbardziej na wschód wysunięty okręg administracyjny Danii tzw. gmina regionalna (odpowiednik województwa) o współrzędnych geograficznych: 55°5'40" N, 14°56'00" E. Bornholm zamieszkuje ok. 44 300 osób.

Całkowita powierzchnia wyspy wynosi 588,5 km², zaś długość bardzo zróżnicowanej linii brzegowej (piaszczyste plaże na południu, granitowe wybrzeże oraz 80-metrowe klify na północy) wynosi 141,4 km. Wyspa ma charakterystyczny kształt równoległoboku o wymiarach 38 km i 28 km. Znajduje się w odległości 135 km od wybrzeży Danii, na wschód od słynnych klifów kredowych Mons Klint.

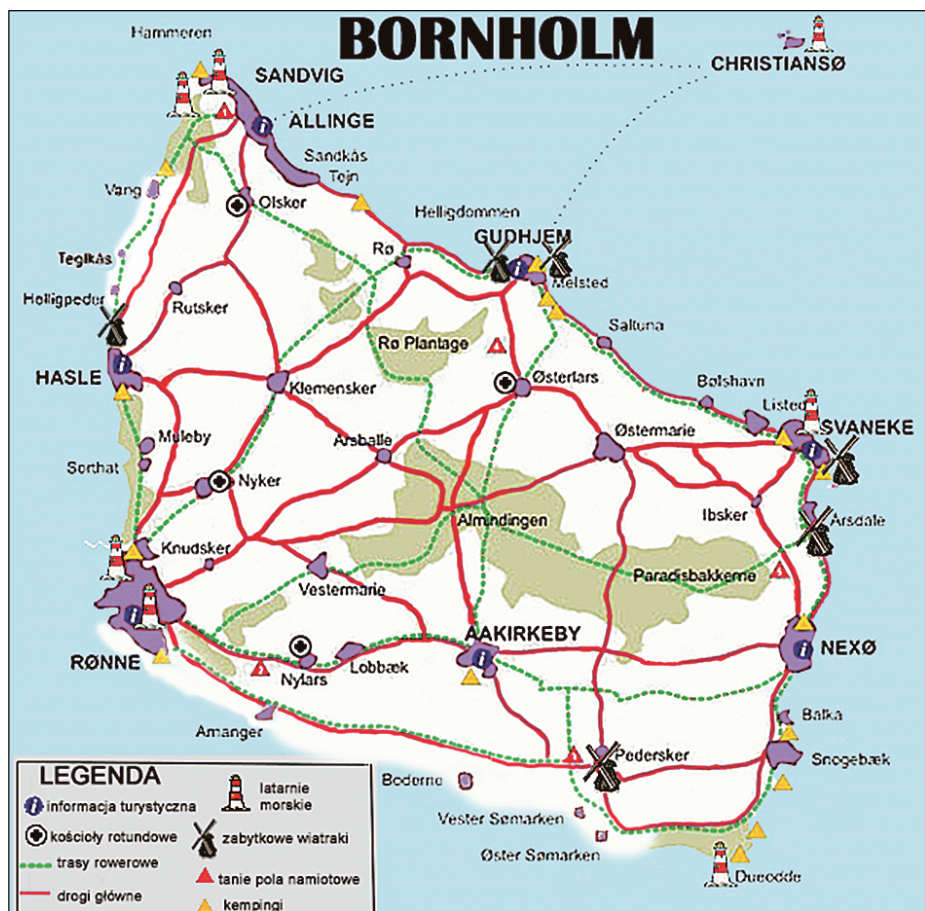
Jej liczne walory turystyczne, łagodny klimat i doskonałe położenie przyciągają turystów nie tylko z Polski (to ok. 100 km podróży), Niemiec (88 km odległości) czy Szwecji (37 km od jej granic), ale także z Norwegii, Wielkiej Brytanii, Holandii i innych krajów. Średnio w ciągu roku na wyspę przyjeżdża blisko 500 000 turystów, 80% z których odwiedza wyspę w kolejnych latach. Na początku obecnego stulecia wyspa była celem przyjazdów głównie dla bogatych turystów z tzw. „Zachodu”, po wejściu Polski do Unii Europejskiej coraz częściej przybywają także nasi rodacy.

Celem artykułu jest przedstawienie walorów i zagospodarowania turystycznego wyspy Bornholm. W pracy posłużono się metodą analizy dostępnych materiałów źródłowych. Dokonano przeglądu literatury, analizy materiałów krajoznawczych, inwentaryzacji obiektów, ich rozmieszczenia i dostępności. Ponadto wykorzystano dane Statistic Denmark, wywiad jawny z pracownikiem Centrum Turystyki Regionalnej Bornholmu i obserwację terenową.

Rys historyczny wyspy Bornholm

Położony na Morzu Bałtyckim niewielki Bornholm ma interesującą historię. Nazwa wyspy pochodzi od germańskiego plemienia Burgundów, które zamieszkiwało wyspę w latach 500-600 n.e. i niemieckiego słowa wyspa („holm”). Bornholm nie zawsze był wyspą. Podobnie jak większość duńskich wysp (jest ich ponad 400, a ok. 150 jest zamieszkałych), połączony był z kontynentem. Wyspa Bornholm stanowiąła zakończenie małego półwyspu w obecnej północnej Polsce (Rakowski 2011).

Rycina nr 1 przedstawia Bornholm, a poniżej w tabeli nr 1 zostały przedstawione chronologicznie najważniejsze wydarzenia w rozwoju historycznym i kulturalnym wyspy.

Ryc. 1. Wyspa Bornholm

Fig. 1. Bornholm Island

Źródło: *Bornholm. Mapa turystyczna 2016; Bornholm. Ilustrowany przewodnik z mapami 2015; www.bornholm.modos.pl*

Walory turystyczne Bornholmu

Warunki naturalne wyspy, jej liczne i należycie wyeksponowane zabytki oraz atrakcje turystyczne sprzyjają rozwojowi gospodarczemu (turystyka, rybołówstwo, rolnictwo). Dla małych wysp rozwój turystyki ma szczególne znaczenie, bowiem stanowi ona główne źródło pracy i dochodu. Do prawidłowego rozwoju turystyki niezbędna jest również baza towarzysząca, która zaspokaja potrzeby turystów, a także mieszkańców wyspy, szczególnie tych pracujących w sektorze turystyki (Marcusen 2017). Na Bornholmie działają biura informacji turystycznej, biura usług przewodnickich, wypożyczalnie, mariny, są liczne sklepy, restauracje, można kupić ekologiczne produkty bezpośrednio od farmerów czy rybaków.

Tabela 1

Ważniejsze wydarzenia dla historii i kultury Bornholmu

Table 1

Important events in the historical and cultural development of Bornholm

Lata	Wybrane wydarzenia w dziejach Bornholmu
11 000 p.n.e.	pierwsze informacje o zasiedleniu wyspy
6800-4500 p.n.e.	przypuszczalne oddzielenie się wyspy od kontynentu
6000 p.n.e.	pierwsze ślady rozwoju rolnictwa
4500 p.n.e.	polowania na foki, dziki, sarny
3500 p.n.e.	powstaje obóz warowny, umocnienia i wały ziemne (okolice Aakirkeby)
3000 p.n.e.	powstają kultowe ryty naskalne, grobowce i kurhany
1100 p.n.e.	powstają menhiry – kamienie kultowe koło Nexø i Listed
550-600 p.n.e.	prawdopodobnie powstają figurki ze złota tzw. Guldgubber
500-600 n.e.	wyspę zamieszkiwało germańskie plemię Burgundów
890 n.e.	pierwsze pisane wzmianki o Bornholmie (Burgundarholm)
900-1100	walki o wyspę pomiędzy germańskimi Danami i słowiańskimi Wendami
900-1100	powstają rotundowe charakterystyczne kościoły
1149	władzę przejmuje arcybiskupstwo z Lund, sprzeciw i walki Duńczyków
1050	wyspa zostaje przyłączona do Danii
1150	rozbudowa twierdzy Lilleborg
1080	wyparcie Wikingów, zasiedlenie przez Danów
1080	przyjazd misjonarzy chrześcijańskich
1250	budowa zamku-warowni Hammershus
1300-1400	władzę sprawują miasta hanzeatyckie
1457	bitwa morską, zwycięstwo kaprów gdańskich nad flotą duńsko-inflancką
1512	powstaje liceum bornholmskie
1525	zwierzchnictwo nad wyspą obejmują kupcy z Lubeki
1578	król duński Fryderyk II odzyskał władzę nad wyspą
1645	wyspa przeszła w ręce Szwedów
1658	pokój w Roskilde
1658	powstanie przeciwko Szwedom, wyspa wraca do Danii
1660	traktat pokojowy w Kopenhadze
1660	pozwolenie na produkcję alkoholu
1660	utworzono oddziały Obrony Bornholmskiej (istnieją do dziś)
1660-1665	przejęcie kontroli nad wyspą przez miasto Lubeka (za zgodą króla)
1665	ponowne przyłączenie do Danii
1665	wydobycie surowców skalnych, węgla, rozwój rybołówstwa i gospodarki
1684	budowa twierdzy morskiej na dzisiejszej wyspie Christiansø
1823	powstaje pierwszy teatr, najstarszy w Danii, czynny do dziś
1866	powstaje stałe połączenie z Kopenhagą, potem z Ystad, rozwój turystyki
1850-1900	przyjazd polskich osadników z Galicji

Lata	Wybrane wydarzenia w dziejach Bornholmu
1914	wybuch wojny, zahamowanie rozwoju
1918-1939	rozwój społeczny i gospodarczy, budowa wąskotorowych linii kolejowych
1945	bombardowanie Nexø i Rønne, zajęcie wyspy przez Armię Czerwoną
1945	wstąpienie Danii do struktur ONZ
1946	zakończenie sowieckiej okupacji
1946	przekazanie 300 drewnianych domów przez Szwecję (istnieją do dziś)
1949	przystąpienie do struktur NATO
1973	wstąpienie do Unii Europejskiej, rozwój turystyki, rolnictwa, transportu

Wychodząc naprzeciw zapotrzebowaniu, powstaje w Polsce coraz więcej firm specjalizujących się w obsłudze kierunku turystycznego, jakim jest Bornholm. Biura turystyczne oferują najczęściej kompleksową obsługę: przejazd, zakwaterowanie, atrakcje turystyczne. Najczęściej jest to zróżnicowany pobyt, który łączy wypoczynek i zwiedzanie wyspy.

Wśród walorów krajoznawczych przyrodniczych warto wymienić Święte Skały – Helligdomsklipperne. Są to wysokie do 22 m granitowe formacje skalne tworzące ciekawe formy: szczeliny i grotty (położone na północ od miasta Gudhjem). Kolejną atrakcją przyrodniczą to doliny Dondalen i Kobbeå powstałe przed milionami lat w wyniku pęknięć i erozji skał, mających związek z napięciami skorupy ziemskiej. W obu dolinach są też ciekawe kaskady rzeczne. Wodospad Dondalen ma 25 m wysokości i jest najwyższy w Danii. Kolejny walor przyrodniczy wyspy to Ekkodalen, czyli Dolina Echa o długości 12 km. Jej wysokie granitowe ściany wywołują echo nawet przy cichych dźwiękach. Warto zobaczyć w czasie wycieczki najwyższy szczyt Bornholmu – wzniesienie o nazwie Rytterknaegten (162 m n.p.m.), jeziora polodowcowe – największe to Hammers o długości 650 m, szerokości 150 m i głębokości 13 m oraz najdłuższą rzekę Bornholmu – Øle Å o długości 22 km.

Ryc. 2. Biblioteka w Rønne (fot. D. Naroźna)
 Fig. 2. Library in Rønne (photo by D. Naroźna)

Do ciekawych miejsc przyrodniczych należy zaliczyć pokryty wrzosowiskami masyw Hammeren i klifowe granitowe wybrzeże północnego Bornholmu o wysokości 80 metrów, na których znajdują się ruiny zamku Hammershus. W pobliżu znajduje się Jons Kapel, czyli wysoka, 20-metrowa skała stykająca się z morzem. Klifowe wybrzeże można też podziwiać z pokładu popularnych na wyspie żaglówek i statków turystycznych. W czasie rejsu można wpłynąć do grotty i podziwiać formacje skalne (m.in. lwie głowy). Do atrakcji przyrodniczych należy zaliczyć również małe wyspy Christiansø i Frideriksø należące do archipelagu Ertholmene położonego 18 km od Bornholmu. Wyspy mają skaliste wybrzeże, a zamieszkuje je tylko 120 osób (Borówka, Kwaśny 2011; Cedro, Duda 1996; Rakowski, Teperek 2011; Symington 2009; Zralek, 2005).

Wśród krajoznawczych atrakcji antropogenicznych Bornholmu należy wymienić główny symbol wyspy – warownię Hammershus z XIII wieku (ryc. 3), czyli największe w Skandynawii i w północnej Europie ruiny zamku i fortyfikacji średniowiecznych (mur, szańce, wały, fosa, baszta).

Ryc. 3. Fragment ruin zamku Hammershus (fot. D. Narożna).

Fig. 3. Fragment of ruins of Hammershus castle (photo by D. Narożna)

Podobne funkcje pełnił zamek królewski Lilleborg położony w lasach Almindingen w centrum wyspy. Warownia została zburzona w 1259 roku, a jej ruiny są ogólnodostępne dla zwiedzających. Duże zainteresowanie turystów wzbudzają średniowieczne kościoły rotundowe zbudowane na planie koła w miastach: Nylars, Olsker, Nyker (najmniejszy) i Osterlars (największy). Są to charakterystyczne białe budowle pokryte stożkowym dachem. Ciekawą atrakcją antropogeniczną są także bornholmskie wiatraki położone w miastach: Årsdale, Svaneke, Pedersker, Gudhjem i Hasle. Najstarszy tego typu obiekt w Danii to koźlarz w Svaneke zbudowany w 1643 roku.

Podróżując dookoła wyspy, warto odwiedzić latarnie morskie rozmieszczone na skalistych brzegach Bornholmu. Na niewielkiej wyspie znajduje się aż 6 bardzo ciekawych latarni, a siódma jest położona na wyspie Christiansø w Archipelagu Wysp Groszkowych (Ertholmene). Na Christiansø można zobaczyć także dobrze zachowaną twierdzę obronną. Latarnie spełniają nie tylko funkcje bezpieczeństwa w żegludze, ale też stanowią atrakcję turystyczną i prawie wszystkie są udostępnione do zwiedzania przez turystów. Tabela nr 2 prezentuje zestawienie latarni na Bornholmie i wyspie Christiansø, a rycina nr 4 przedstawia typowe domy, ulicę i nieodłączne rowery na wyspie Christiansø.

Tabela 2

Latarnie morskie na wyspie Bornholm i Christiansø

Table 2

Lighthouses on Bornholm Island and Christiansø

Lp.	Nazwa	Rok	Położenie	Wysokość (m)	Wysokość światła (m)	Czynna Tak/Nie
1.	Rønne Bagfyr	1880	północ portu	18	brak danych	Nie
2.	Rønne Kong	1929	moło portowe	9	11	Tak
3.	Svaneke	1920	brzeg wschodni	15	20	Tak
4.	Dueodde	1962	brzeg południowy	46	48	Tak
5.	Hammerodde	1895	brzeg północny	12	21	Tak
6.	Hammerfyr	1872	brzeg północny	21	91	Nie
7.	Christiansø	1805	wyspa Christiansø	16	29	Tak

Źródło: <http://bornholm.w.interiowo.pl/latarnie.html>, <http://www.bornholm.modos.pl/>

Na turystów na Bornholmie czekają także liczne inne atrakcje turystyczne:

- krajoznawcze i historyczne – Bornholmskie Centrum Średniowiecza, Muzeum Sztuki Bornholmu, otwarte w 2000 roku multimedialne centrum przyrodnicze Natur Bornholm (Wilde 2009), biblioteka w Rønne (ryc. 2), fortyfikacje wojenne, miejsca pamięci, pomniki;
- wypoczynkowe – plażowanie (szerokie z białym piaskiem plaże w miejscowości Balka, Dueodde i inne), gry i zabawy, rekreacja, place zabaw, siłownie, fitness parki i aquapark;
- specjalistyczne związane z turystyką morską – żeglarstwo, nurkowanie, kajakarstwo, surfing, kitesurfing, deski stund up, tradycyjne wędkowanie, rejsy morskie dla wędkarzy, trolling;
- specjalistyczne związane z jeziorami – wędkarstwo (liczne jeziora ogólnodostępne i prywatne);
- specjalistyczne związane z turystyką lądową – trekking, wycieczki piesze, jazda konna, wycieczki rowerowe, gra w golfa, wspinaczka skałkowa, aktywny wypoczynek;

- specjalistyczne związane ze sportem – rajdy i wyścigi rowerowe, biegi krótko- i długodystansowe (półmaratony i maratony), konkursy, zawody sportowe, pływanie;
- walory kulturalne – występy zespołów muzycznych, tanecznych, plenery malarskie, rzeźbiarskie, wystawy, pokazy, festiwale, ekspozycje, warsztaty promujące rękodzieło.

Ryc. 4. Domy na wyspie Christiansø (fot. D. Narożna)
 Fig. 4. Homes on the Island Christiansø (photo by D. Narożna)

W tabeli nr 3 zostały przedstawione propozycje imprez i wydarzeń kulturalnych przygotowanych z myślą o turystach odwiedzających Bornholm w sezonie 2017 w miesiącach od marca do sierpnia. Oferta turystyczna w tym zakresie jest przemysłana, bogata i różnorodna.

Baza turystyczna wyspy

Rozwój turystyki na Bornholmie jest możliwy dzięki odpowiedniej infrastrukturze i zagospodarowaniu turystycznemu. Wyspa budzi zainteresowanie turystów już od ponad 150 lat. Pierwszymi turystami – po otwarciu w roku 1866 połączenia promowego z Kopenhagą – byli jej mieszkańcy. Po nich przybyli Niemcy, wykorzystując połączenie promowe z Sassnitz oraz Świnoujście i Kołobrzegu. Otwarcie stałego połączenia żeglugowego poprzez miasto Ystad w Szwecji pozwoliło na dalszy rozwój turystyki.

Zgodnie z duńskimi danymi statystycznymi z 2016 roku Bornholm najczęściej odwiedzają Duńczycy (55%), Niemcy (32%), Szwedzi (5%), Norwegowie (3%) i Polacy (1%). Latem 2016 roku zarejestrowano ponad 1 554 222 noclegów, a poza sezonem, w listopadzie, ponad 800 turystów pozostawało na wyspie (Marcussen 2017).

Tabela 3

Kalendarz planowanych imprez na wyspie Bornholm w 2017 r.

Table 3

Calendar of events scheduled on Bornholm Island in 2017

Miesiąc	Nazwa imprezy – wydarzenia i miejsce
marzec	Cross Trail – Bieg Zawody w trollingu – Melsted Wielkanoc w Hasle
kwiecień	Wędkarstwo sportowe Wielkanoc w Gudhjem Półmaraton – Dondalen Maraton na Christiansø Trolling Master Bornholm – Zawody w trollingu – Tejn Weekend miłości w Svaneke
maj	Salomon Hammer Trawl – Bieg Kvindelobet 2017 – Bieg Kobiet Maraton MTB Mikro- i minimaraton – Rønne Festiwal chórów Dan Center Match – Golf – Ro Bieg – Rønne (start) Festiwal taneczny dla seniorów – Rønne Wyścig rowerowy – Gudhjem
czerwiec	Handigolf Bornholm Festiwal muzyki akordeonowej – Hasle Hans Rømers Marathon – Almindingen Folkemødet 2017 – Spotkania polityków z mieszkańcami Bornholmu – Allinge Korpsfestival – Festiwal muzyczny Suunto Hammer Trail Triathlon Festiwal tańców folkowych Sol over Gudhjem – Coroczny konkurs szefów kuchni w Gudhjem Velo Solex Rally – Rajd – Svaneke Petanque Bornholm – Rønne
lipiec	Master Class Musical – Svaneke Soft Ice Lobet – Bieg – Gudhjem Bornholm Rundt Marchen – Marsz dookoła Bornholmu Bornholm Rundt Veteran Rally – Rajd starych samochodów Allinge Jazz Festival – Allinge-Sandvig Festiwal śledzia – Hasle Master Class Opera – Svaneke Tri Over Gudhjem – Triathlon Festiwal w Centrum Średniowiecza w Østerlars Vang Pier Beach Party – Festiwal w porcie w Vang Etape Bornholm – 5-dniowy bieg Snogebaek Harbour Festival – Letni festiwal w porcie w Snogebaek Festiwal muzyczny w Hasle Østersøjazz – Nexø
sierpień	Bornholm Rock Climbing Festival – Zawody wspinaczkowe Bornholm Rundt Havkajak – Spływy kajakowy Bornholm Rundt 2017 – Kolarstwo – wyścig rowerowy Bornholm Golf Open Wonderfestivall 2017 – Festiwal muzyczny – Hammershus

Źródło: <http://www.bornholm.modos.pl/kalendarz-imprez.html>

Turyści mogą wybrać nocleg według własnych upodobań, możliwości finansowych i preferencji, bo oferta jest bogata i różnorodna. Na wyspie istnieje kilkadziesiąt hoteli i pensjonatów różnej kategorii – od luksusowych, do obliczonych na przeciętnych turystów, które łącznie oferują ponad 9000 miejsc. W prywatnych kwaterach przygotowano ok 12 000 miejsc, a w domkach letniskowych i campingowych ponad 17 000 miejsc dla turystów odwiedzających wyspę.

Infrastruktura turystyczna Bornholmu, szczególnie przyjazna rodzinom z dziećmi, jest bardzo zróżnicowana w zakresie lokalizacji, standardu i cen (tabele 4, 5, 6, 7). Zdecydowana większość obiektów noclegowych znajduje się w dużych miastach (oraz ich okolicach) rozlokowanych wzdłuż wybrzeża: Rønne, Gudhjem, Allinge-Sandvig, Svaneke, Nexø, Hasle, Aakirkiby i innych. Baza noclegowa obejmuje miejsca w hotelach, hostelach, schroniskach, pensjonatach, willach, kwaterach prywatnych, domkach jednorodzinnych, domkach letniskowych i apartamentach wakacyjnych. Na potrzeby turystów na wyspie znajduje się 856 obiektów o zróżnicowanym standardzie. Ceny są uzależnione od kategorii hotelu i jego oferty, miasta, położenia, odległości od morza i plaży, komunikacji, dostępności atrakcji turystycznych i nie należą do najtańszych. Na podstawie przeprowadzonej internetowej inwentaryzacji miejsc noclegowych na wyspie można przyjąć, że koszt pobytu dla 1 osoby w sezonie 2016 kształtował się od ok. 200-250 zł do 500-675 zł za pobyt jednodniowy. Turyści odwiedzający Bornholm w 2013 roku zwrócili uwagę na wysokie ceny produktów, drogie hotele i kempingi, wysokie ceny w restauracjach.

Hotele na Bornholmie i ich oferta noclegowa zadowolą nawet wymagającego turystę. Zwykle są usytuowane w pobliżu miast, często w centrum i w pobliżu morza. Mają dogodny dostęp do terminali promowych (5-10 minut jazdy samochodem) i do lotniska. Większość ma wygodny i bliski dostęp do plaży. Do udogodnień hotelowych należy zaliczyć: room service, bezpłatny parking, dostęp do bezprzewodowego Internetu, telewizję satelitarną, sprzęt audio w pokojach, zestawy do przygotowania kawy czy herbaty, czasami aneksy kuchenne w pokojach, restauracje, bary, pralnie, sejfy, przechowalnię bagażu i podgrzewane podłogi w łazienkach. Wiele obiektów oferuje usługi takie, jak: transport (bilety na prom, samolot), wynajem samochodów, żaglówek czy rowerów. Większość hoteli oferuje także dodatkowe usługi SPA i wellness. Do dyspozycji gości hotelowych są baseny, sauny, wygodne tarasy i balkony z widokiem na morze, biblioteki, stoły do gry bilard i do ping-ponga, gra w rzutki, siłownie, boiska i inne. W pobliżu hoteli usytuowano profesjonalne pola golfowe z pełnym zapleczem sportowym (kluby, szatnie, wypożyczalnię sprzętu, restauracje, parkingi i inne). Wszystkie hotele oferują swoim gościom noclegi z wliczonym w cenę śniadaniem w formie bufetu. W hotelowych kuchniach kucharze wykorzystują lokalne surowce i tradycyjne przepisy duńskie. Goście mogą spróbować całej gamy dań z owocami morza i świeżych ryb, w tym słynnego duńskiego „bornholmera”, czyli przyrządzonego w tradycyjny sposób śledzia o mocno dymnym smaku. Dookoła wyspy rozciąga się bogata sieć restauracji, wędzarni, kawiarni i barów. Serwuje się w nich specjalności nie tylko lokalne i duńskie, ale też kuchni międzynarodowej (francuskiej, brytyjskiej, niemieckiej). Oferta w tym zakresie jest różnorodna i bardzo bogata. Przykłady hoteli funkcjonujących na wyspie Bornholm przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4

Wybrana baza noclegowa – hotele na wyspie Bornholm w 2016 r.

Table 4

Selected accommodation – Bornholm Island hotels in 2016

Nazwa hotelu	Miasto	Kategoria	Liczba pokoi	Cena 1 os./dzień (zł)	Uwagi
Hotel Abilgaard	Allinge	***	85	469	basen, spa, Wi-Fi
Friheden	Allinge	***	56	483	sauna, basen, spa
Jantzens Hotel	Gudhjem	***	16	483	rowery, ogród
Greek Solution House	Rønne	****	92	625	rowery, plaża, Wi-Fi
Radisson Blu Fredensborg Hotel	Rønne	****	72	639	3 restauracje, las, basen, bilard, Wi-Fi
Griffen Spa Hotel	Rønne	****	142	665	spa, zabiegi, Wi-Fi,
Nordlandet	Allinge	****	17	619	rowery, wędkarstwo
Hotel Gudhjem	Gudhjem	***	56	394	basen, boisko, pole golfowe
Hotel Siemsens Gaard	Svaneke	***	51	582	sauna, siłownia,

Źródło: <http://www.booking.com/region/dk/bornholm.pl>, <http://www.booking.com>

Na Bornholmie do dyspozycji turystów jest blisko 1350 domków oraz apartamentów wakacyjnych. Są one najczęściej położone w atrakcyjnej okolicy i w bliskim sąsiedztwie plaży. Wyspa jest w ok. 20% zalesiona. Głównie na wybrzeżach zachowały się resztki drzewostanów liściastych. Na ogół to w nich są usytuowane najatrakcyjniejsze miejsca noclegowe wyspy. Domki i apartamenty wakacyjne są komfortowe, bardzo dobrze przygotowane i stanowią idealną bazę wypadową do licznych wycieczek. To także miejsce, gdzie turysta może odpocząć po całym dniu. Domy i apartamenty są bardzo dobrze wyposażone i na ogół posiadają: salon, wygodne sypialnie, WC, łazienkę z prysznicem (często z jacuzzi – 50%), kominek (90%), pralkę (90%), a czasami suszarkę (20%), basen (10%), saunę (25%) i klimatyzację (8%). Kuchnie lub aneksy kuchenne również są dobrze wyposażone: w kuchenki mikrofalowe, lodówki, zamrażarki, zmywarki, ekspresy do kawy i inne pomocne sprzęty. Turyści mogą swobodnie korzystać z bezprzewodowego dostępu do Internetu (75%) oraz telewizji satelitarnej, odtwarzacza CD i sprzętu stereo. Zdecydowana większość domków czy apartamentów posiada taras lub balkon (częściowo zadaszony) z wygodnymi meblami ogrodowymi i grillem (90%), a także plac zabaw dla dzieci i parking lub miejsce parkingowe (60%). Do kosztów pobytu należy doliczyć zużyty prąd czy wodę (wg liczników), a także dla chętnych dodatkowo płatną pościel i sprzątanie końcowe (100-130 euro). Zwykle w obiektach obowiązuje całkowity zakaz palenia papierosów. W blisko 30% domków przygotowano miejsca tylko i wyłącznie dla osób niepalących, a w prawie 50% można przyjechać z własnym psem czy kotem, bo są akceptowane zwierzęta. Tabele nr 5, 6 i 7 przedstawiają wybrana, przykładową bazę noclegową wyspy w roku 2016.

Dla turystów, którzy zadowolą się tańszą formą noclegu, dostępne są pola namiotowe i campingowe. Najtańsze pola biwakowe w 2016 roku kosztowały od 20

do 40 DKK, czyli w zależności od kursu waluty – od 10 do 20 zł za osobę na dobę. Jednak za tak niską cenę, zaledwie kilku euro, podróżni otrzymują tylko miejsce na polu biwakowym, dostęp do WC i zimnej wody. Za dodatkową opłatą (5-10 zł) można skorzystać z prysznica w domu gospodarza, przechować rzeczy czy schować rower do garażu, a także kupić świeże, smaczne owoce i warzywa uprawiane w ogródkach. Plony są wystawiane przy trasach turystycznych i przy drogach, na zwykłych stołach. Każdy turysta może sam zrobić zakupy, a potem zapłacić, wrzucając pieniądze do skarbonki. Duńczycy są przyjaźni i pomocni, a proponowane niewygórowane ceny produktów rolniczych zachęcają do ich kupna i wypróbowania.

Tabela 5

Wybrana baza noclegowa – domy wakacyjne na wyspie Bornholm w 2016 r.

Table 5

Selected accommodation – holiday homes Island Bornholm in 2016

Nazwa	Miasto	Liczba pokoi/ liczba osób	Cena 1 os./tydzień (euro)	Uwagi
Isfluglen	Nexø	4/8	469	jacuzzi, Wi-Fi
Ornens Hvile	Gudhjem	4/6	450	taras, Wi-Fi
Gronsiken	Nexø	4/8	499	zwierzęta
Tagebanken	Nexø	3/5	400	kominek
Sommerhuset	Allinge	4/6	450	grill, Wi-Fi
Hasleferiepark	Hasle	1/4	620	basen, ogródek
Paradis	Rønne	3/4	391	kominek
Hasle Marina	Hasle	4/6	590	2 łazienki
Fyrreståuan	Aakirkeby	3/4	400	grill, parking

Źródło: <http://www.edom.pl/noclegi/dk/34/bornholm-dania/#1> <http://www.bornholm.modos.pl/noclegi.html>; <http://www.visit-bornholm.pl/bornholm-noclegi.html>

Tabela 6

Wybrana baza noclegowa – apartamenty wakacyjne na wyspie Bornholm w 2016 r.

Table 6

Selected accommodation – holiday apartments Island Bornholm in 2016

Nazwa	Miasto	Ilość pokoi/ ilość osób	Cena 1 os./tydzień (euro)	Uwagi
Dueodde Feriepark	Nexø	2/4	250	basen, grill
Molleparken	Gudhjem	1/2	289	TV, W-iFi
Strandpromenaden	Allinge	2/4	350	kominek
Casa Blanca	Gudhjem	4/6	896	przyjmuje zwierzęta
Staangegard	Aakirkeby	3/4	550	Wi-Fi, parking
Dueodde Ferieby	Nexø	3/5	400	basen, grill
Gudhjem Søpark	Gudhjem	4/6	679	przyjmuje zwierzęta

Źródło: <http://www.edom.pl/noclegi/dk/34/bornholm-dania/#1>; <http://www.bornholm.modos.pl/noclegi.html>; <http://www.visit-bornholm.pl/bornholm-noclegi.html>

Tabela 7

Wybrana baza noclegowa – tanie pola namiotowe na wyspie Bornholm w 2016 r.

Table 7

Selected accommodation – cheap campsites Island Bornholm in 2016

Nazwa	Miasto	Adres	Uwagi
Lejrplads Egeløkke	Allinge	Møselokkevej 5	2 place biwakowe, las, jezioro, trasy rowerowe
Lejrplads Baunehøj	Rønne	Skraedderbakkevejen2	plaża w Arnager, blisko lotnisko i stolica wyspy
Lille Gadegård	Aakirkeby	Sondre Landevej 63 Pedersker	piękne plaże, blisko sklepy, w centrum
Lejrplads Slettegård	Gudhjem	Gudhjemvej 35	mały strumyk, strome skały, odosobnione,
Lejrplads Ellesgaard Paradisbakkerne	Svaneke	Ibskervej 35	tereny przyrodnicze Paradisbakkerne, plaże

Źródło: <http://www.edom.pl/noclegi/dk/34/bornholm-dania/#1>; <http://www.bornholm.modos.pl/noclegi.html>; <http://www.visit-bornholm.pl/bornholm-noclegi.html>

Transport na wyspę

Na wyspę Bornholm można się dostać na wiele sposobów. Najczęściej wykorzystywane są promy, samoloty i żaglówki. Podróżować można autokarem, samochodem, motorem czy rowerem. Możliwości jest coraz więcej z każdym rokiem, a o wyborze decyduje nie tylko zasobność turystycznego portfela i dyspozycje czasowe, ale także indywidualne turystyczne upodobania. Poniżej zostały podane aktualne na rok 2015 rozkłady i możliwości rejsów z poszczególnych miast. Warto sprawdzić ceny i aktualne promocje, bo często pomimo kosztów podróży do Niemiec – bilet w efekcie będzie w tej samej cenie lub nawet tańszy. Należy zaznaczyć, że przeprawa promowa w Sassnitz na wyspie Rugia jest nowoczesna, a szybkie promy zachęcają do korzystania ze swoich usług. Można wybrać drogę przez Ystad w wersji podróży nocnej lub dziennej. Opcja nocnej podróży i dziennego zwiedzania jest idealna dla osób, które nie lubią tracić czasu i chcą jak najwięcej zobaczyć. Promy na Bornholm z Sassnitz przewożą turystów, rowery, motocykle oraz samochody. Duże i bezpieczne promy nie są odwoływane ze względu na warunki pogodowe. Do dyspozycji pasażerów są: kawiarnia, sklepik, fotele lotnicze, kabiny. Przewoźnik zapewnia rejsy od marca do października. Linie obsługują prom duńskiego armatora BornholmerFargen. Podróż trwa 3,5 godziny. Bilet na samochód wraz z pięcioma osobami można kupić już od 470 zł.

Turyści mogą popłynąć na wyspę z Kołobrzegu do Nexø statkiem Kołobrzesckiej Żeglugi Pasażerskiej. Zabiera on na pokład 288 pasażerów, rowery i motocykle. Statek nie przewozi samochodów. Do dyspozycji pasażerów są kawiarnia, dyskoteka i restauracja, które pełnią jednocześnie rolę salonów pasażerskich. Prom odpływa z Kołobrzegu o godz. 7.00 rano, natomiast z Nexø o godz. 18.00. Rejs trwa ok. 4,5 godziny. Bilet w jedną stronę kosztuje 130 zł. Opłata za rower wynosi 20 zł, a za

motocykl 150 zł. Można skorzystać również z wyjazdu jednodniowego. Wtedy bilet w obie strony kosztuje 180 zł. Opłata za rower to koszt 40 zł, a za motocykl 170 zł. Istnieje możliwość wykupienia wycieczki autokarowej po wyspie z polskim przewodnikiem.

Kolejne połączenie na Bornholm proponuje Polska Żegluga Bałtycka. Promy wypływają codziennie o godz. 22.30 ze Świnoujścia do stolicy wyspy Rønne, z przystankiem w Ystad (Szwecja). Statki zabierają pasażerów pieszych, rowery, motocykle, samochody osobowe i ciężarowe. Na promach znajdują się: sklepy, kawiarnia, restauracja i pokład widokowy. Bilet na samochód wraz z pięcioma osobami załogi kosztuje 1450 zł. Podróż trwa ok. 12 godzin. Podróżni mogą wracać do Świnoujścia nocą lub w ciągu dnia.

W sezonie letnim na wyspę Bornholm można popłynąć z Darłowa katamaranem m/s „Jantar” Kołobrzeskiej Żeglugi Pasażerskiej. Statek ten został zbudowany w Gdańsku w 1986 roku, zaś w 2005 roku całkowicie go zmodernizowano. Posiada trzy pokłady, na których znajdują się m.in. kawiarnia, dyskoteka i restauracja. Katamaran nie jest tak dużym statkiem jak prom, ale mimo tego może zabrać na pokład niemal 300 pasażerów, a armator określa go jako luksusowy. W sezonie 2015 zrealizowano 6 rejsów. Statek wypływa z Darłowa o godz. 7.00 rano, a na Bornholm przychodzi ok. godz. 11:30. W drogę powrotną wypływa z Nexø o godz. 17:30, natomiast do Darłowa przychodzi ok. godz. 22.00. Bilet dla osoby dorosłej kosztuje 190 zł, dla dzieci w wieku 4-12 lat cena wynosi 170 zł, a dzieci w wieku do 4 lat podróżują bezpłatnie. Jest możliwość zakupu biletu rodzinnego (rodzice plus dzieci 4-12 lat) w cenie 170 zł/osoba. Opłata za rower wynosi 50 zł. Bilety można kupić on-line na stronie Kołobrzeskiej Żeglugi Pasażerskiej.

Od kilku lat niestety nie ma połączeń na duńską wyspę z Ustki. Najpierw mimo wieloletniego doświadczenia wycofała się Żegluga Gdańska, a potem również Kołobrzeska Żegluga Pasażerska. Dla obu przewoźników rejsy z Ustki są nieopłacalne i zbyt trudne technicznie. Oferta turystyczna nadmorskiego miasta-kurortu powinna być wzbogacana systematycznie, co roku, stając się coraz ciekawszą i konkurencyjną. A nie odwrotnie! Można pojechać do sąsiednich portów, ale mieszkańcom Słupska i okolic byłoby o wiele wygodniej i taniej wyruszyć na Bornholm właśnie z Ustki. Prom z Darłowa i Kołobrzegu wypływa o godz. 7.00 rano, a odprawa odbywa się między godz. 6.00 a 6.30. Chętni turyści muszą przyjechać do portu dzień wcześniej i skorzystać z noclegu, ponieważ nie ma odpowiednich połączeń w godzinach wczesnorannych do Kołobrzegu. Indywidualny turysta poniesie dodatkowe koszty i pojedzie, ale grupy młodzieżowe (zorganizowane, rowerowe, piesze, nastawione na ciekawą i taną turystykę) koszt dodatkowej podróży, a także dwóch noclegów (tam i z powrotem) skutecznie zniechęci. Wyjazd na Bornholm nie należy zatem do tanich, a przy takiej kalkulacji koszty rosną o kolejne 200-250 zł. Stanowisko Żeglugi Gdańskiej, która po kilku trudnych latach „przecierania morskich szlaków” na Bornholm ostatecznie zrezygnowała, jest niezrozumiałe. Wpływ na taką decyzję miały artykuły w niekorzystny sposób opisujące przestarzałą flotę, problemy techniczne, awarie i usterki, a także głośne pomyłki sprzedaży biletów niezgodnie z ilością miejsc (Częściak 2003; Boćkowska, Grabek 2003). Gospodarze Ustki powinni podjąć rozmowy z armatorami i znaleźć rozwiązanie korzystne dla turystów (Butowski 2014).

Na wyspę można też polecieć samolotem z Gdańska czy z Kopenhagi, ale ze względu na wysokie ceny biletów wśród turystów i mieszkańców wyspy najpopularniejsza jest opcja podróży promem. Na Bornholm kursują również przez cały rok promy bornholmskiego armatora Bornholmstrafikken na liniach: Kopenhaga (Dania) – Rønne, a także Ystad (Szwecja) – Rønne.

Rejsy morskie

Warto udać się w nietypową podróż na Bornholm, wykorzystując żaglówkę lub jacht morski. Żeglarsstwo wiąże się ze szczególnymi umiejętnościami i z posiadaniem odpowiednich kwalifikacji kapitana jachtowego lub jachtowego sternika morskiego. Nie mając stosownych uprawnień, można dołączyć do zawodowej załogi. W 2014 roku odbył się rejs na wyspę z młodzieżą ze słupskich szkół (Klusek 2014). Koszt wynajęcia jachtu morskiego z Jacht Klubu Ustka w sezonie to 500-600 zł za dobę. Biorąc pod uwagę, że jacht zabiera do 10 osób, koszt uczestnictwa jest stosunkowo niski. Do wydatków należy doliczyć ceny opłat portowych, paliwa, ubezpieczenia uczestników, wyżywienia, ewentualnych wycieczek czy biletów wstępu. Sumując jednak wszystkie koszty i dzieląc je przez liczbę uczestników, cena jest przystępna. Wspólne żeglowanie ma jeszcze jeden ważny walor: wybierając taką opcję, można przeżyć prawdziwą morską przygodę i bałtycką szkołę życia. Jeśli czas pozwala, można spokojnie żeglować od portu do portu, do pobliskiego archipelagu Wysp Groszkowych i dookoła całego Bornholmu. Miejsca do cumowania czasami są zaskakujące i bardzo urokliwe, tak jak mała nietypowa przystań tuż przy skałach Hammeren, pod pięknymi 80-metrowymi klifami w pobliżu ruin zamku Hammershus (ryc. 6). Można tam zacumować i udać się na pieszą wycieczkę do ruin zamku, a potem zobaczyć pobliskie niewielkie jeziora. Niemal we wszystkich miastach znajdują się mariny, można bez problemu zapłacić kartą w dowolnych godzinach w specjalnych automatach i skorzystać z prysznica, toalety czy noclegu. Warto podkreślić, że żeglowanie po Bałtyku jest dość wymagające i jeśli ktoś cierpi na chorobę morską, to lepiej jednak wybrać prom. Oferta rejsów na Bornholm firm żeglarskich z Gdyni, Gdańska czy Szczecina jest bogata, a informacje są dostępne na stronach internetowych Jacht Klubu Ustka, Agencji Żeglarskiej Kubryk czy takich firm, jak BORNPOL czy PUNT. Ostateczna cena rejsu jest uzależniona od terminu wyjazdu, długości rejsu, liczby uczestników i szczegółowych opcji podróży (wyżywienie, opłaty portowe, koszty paliwa, bilety wstępu itp.).

Komunikacja na wyspie

Po Bornholmie można poruszać się wygodnie własnym samochodem czy skuterem, można też wypożyczyć auto. Dla osób nieposiadających własnego samochodu najlepszą opcją jest komunikacja z wykorzystaniem regionalnej sieci bornholmskich autobusów BAT (Bornholms Amts Trafikselskab). Sieć składa się z 9 linii (dodatkowo linia nr 1 podzielona jest na linię 1a i 1b).

Ryc. 6. Marina pod skałami Hammeren i ruinami zamku Hammershus (fot. D. Narożna)
Fig. 6. Marina under the cliffs of Hammeren and the ruins of Hammershus castle (photo by D. Narożna)

W Rønne kursują autobusy miejskie nr 21, 22, 23, 23A, 24. Korzystając z nich, można kupić bilet jednodniowy, 5-dniowy, tygodniowy, grupowy (powyżej 15 osób, zniżka 30%) i wielodniowy (10-30% zniżki w zależności od stref). Dzieci (12-15 lat) i osoby starsze (powyżej 65 lat) korzystają ze zniżek w wysokości 50%. Autobusy zabierają rowery za dodatkową opłatą u kierowcy.

Bardzo dobrym środkiem transportu na wyspie jest rower. Wyspa to idealne miejsce na uprawianie turystyki rowerowej, indywidualnej, rodzinnej i grupowej. Wszyscy, którzy będą chcieli spędzić aktywnie wakacje czy urlop i wybiorą rowery, będą w pełni usatysfakcjonowani. Na Bornholmie jest bardzo dobra infrastruktura tras rowerowych. Dookoła wyspy przygotowano gęstą sieć ścieżek rowerowych (ponad 230 km), szerokich i wygodnych (ryc. 1). Ogromnym atutem jest ich wysoka jakość, asfalt jest wyjątkowo równy, bez dziur (Narożna 2002). Ścieżki rowerowe są bardzo dobrze oznakowane zielonymi, charakterystycznymi tablicami, więc nie można się zgubić. Rowerzysta nawet jadąc po publicznej drodze, cały czas ma poczucie bezpieczeństwa, bo kierowcy zachowują kulturę i jeżdżą wolno.

Wycieczka rowerowa to najlepsza z opcji do podziwiania uroków wyspy. Jadąc brzegiem dookoła wyspy, można podziwiać kolejne miasta, a także piękne i na ogół skaliste wybrzeże. Jadąc trasami z północy na południe wyspy czy ze wschodu na zachód, czy też przez środek Bornholmu, turysta będzie się poruszał bardzo dobrymi trasami rowerowymi, które łączą Rønne z Svaneke, Gudhjem czy Allinge. Odległości na wyspie nie są duże, z północy na południe skrajne punkty są oddalone o ok. 40 km, a ze wschodu na zachód o ok. 30 km. Jadąc rowerem, można się zatrzymać w dowolnym miejscu i podziwiać piękno wyspy. Dla średniozaawansowanego rowerzysty wystarczą 2-3 dni na pokonanie trasy dookoła wyspy. Wytrawny kolarz może taką trasę pokonać w ciągu jednego dnia. Jednak najlepiej przeznaczyć na wycieczki rowerowe kilka dni (5-6 lub więcej) i w pełni korzystać z uroków

Bornholmu. Jednodniowa wycieczka też będzie ciekawa, ale turyści ponoszą niemałe koszty podróży, więc powinni zostać na wyspie dłużej (Narożna 2002, 2003).

W 2001 roku jeden z dziennikarzy popłynął na wyspę z Ustki do Nexø. Były to pierwsze połączenia Żeglugi Gdańskiej na Bornholm i pierwsze nieliczne wycieczki. Dziennikarz był tylko kilka godzin i tylko w jednym mieście. Potem wycieczkę na Bornholm opisał jako: „nic szczególnego”, zwłaszcza przy wysokiej cenie biletu. Nic bardziej mylnego. Bornholm jest wyjątkowo urokliwy, dlatego warto być na nim dłużej i zwiedzić wszystkie atrakcje, o czym przekonują inne publikacje, np.: Cedro i in. 2008; Cedro, Duda 1996; Borówka, Kwaśny 2011; Hornshoy-Moller 1998; Jamorska i in., 2014; Narożna 2002, 2003; Spychała 2013; Wilde 2009; Zralek 2005.

Na wyspie działa kilka wypożyczalni rowerów (miejskich, górskich, trekkingowych) i przyczep do przewozu dzieci (np. w Nexø tuż przy porcie), gdzie za ok. 65-100 DKK można wypożyczyć rower na jeden dzień lub dłużej. Przedstawiona powyżej cena obowiązywała w wypożyczalniach w sezonie turystycznym w 2016 roku. Turyści mogą też wypożyczyć rowery na kempingach i przy hotelach. W razie awarii nie ma problemu z naprawą sprzętu. Duńczycy są przyjaźni i pomocni, a jak zajdzie potrzeba, zabiorą rower samochodem i pomogą naprawić go w swoim warsztacie. Na trasie dookoła wyspy jest dużo kempingów, tanich pól namiotowych (ryc. 1), pensjonatów, hoteli, więc w razie awarii czy zmęczenia można się zatrzymać, odpocząć czy bez problemu przenocować (Narożna, 2002, 2003). Baza turystyczna, noclegowa i żywieniowa jest bardzo dobrze rozwinięta, więc turyści bez problemu znajdą nocleg i odpoczynek. W tabeli 8 zestawiono główne trasy rowerowe Bornholmu. W zależności od kondycji i upodobań turystów można je dowolnie łączyć ze sobą w dłuższe odcinki.

Tabela 8

Trasy rowerowe na wyspie Bornholm

Table 8

Cycle routes on Bornholm Island

Oznaczenie trasy	Miejscowości początkowe i końcowe	km	Punkty pośrednie
Trasa A	Rønne – Allinge	24,8	Rønne, Hasle, Helligpeder, Teglkås, Jons Kapel.Vang, Hammershus, Allinge
Trasa B	Allinge – Svaneke	29,9	Allinge, Sandkås, Tejn, Helligdommen, Gudhjem, Melsted, Listed, Svaneke
Trasa C	Svaneke – Rønne	49,8	Svaneke, Årsdale, Nexø, Snogebæk, Dueodde, Arnager, Rønne
Trasa D	Rønne– Helligdommen	18,8	Rønne, Nyker, Klemensker , Rø, Helligdommen
Trasa E	Rønne – Gudhjem	31,3	Rønne, Vestermarie, Almindingen, Østerlars, Melsted, Gudhjem
Trasa F	Rønne – Årsdale	37,2	Rønne, Vestermarie, Almindingen, Paradisbakkerne, Årsdale
Trasa G	Rønne – Nexø	33,5	Rønne, Nylars, Aakirkeby, Nexø

Źródło: <http://www.bornholm.modos.pl/trasy-rowerowe-e.html>; www.biking.dk

Zakończenie

Duńska wyspa Bornholm, położona w południowo-zachodniej części Morza Bałtyckiego, zaledwie 100 kilometrów od Polski, przyciąga licznymi walorami krajoznanymi i wypoczynkowymi. Jej doskonałe położenie i przyjazny klimat z ciepłymi zimami przyciągają rzesze turystów. Każdy, kto szuka unikatowej przyrody, ciszy i spokoju będzie zadowolony z pobytu. Jednak o atrakcyjności wyspy stanowią przede wszystkim wyjątkowe walory krajoznawcze, przyrodnicze i antropogeniczne. Na stosunkowo małej powierzchni turyści mogą zapoznać się z unikatowym dziedzictwem przyrodniczym: 80-metrowymi klifami na zboczach Hammeren, skałami, jaskiniami, dolinami szczelinowymi, najwyższym w Danii wodospadem Dondalen, doliną Ekkodalen o długości 12 km i innymi. Do antropogenicznych atrakcji wyspy należą: wzniesiony na skałach i klifach Hammerem zamek Hammershus, cztery zażytkowe kościoły rotundowe – w Nyker, Olsker, Nylars i Østerlars, warownia Lilleborg, twierdza Christiansø, latarnie morskie, fortyfikacje wojenne, miejsca pamięci, muzea, pomniki i wiele innych. Turyści mają do wyboru bogatą i różnorodną bazę hotelową, gastronomiczną i towarzyszącą, dostosowaną do zasobności portfela. Zakres i standard oferowanych usług turystycznych na Bornholmie stoi na wysokim poziomie. Podczas wycieczek do najciekawszych zakątków wyspy przewodnicy przybliżają nieznaną historię Bornholmu i prezentują walory kulturowe. Dodatkową atrakcją są pobliskie małe wyspy, czyli Archipelag Wyspy Groszkowych z rezerwatem ornitologicznym na wyspie Græsholm. Z każdym rokiem przybywa ciekawych imprez towarzyszących. Na turystów indywidualnych i całe rodziny z dziećmi czekają liczne dodatkowe atrakcje przygotowane przez władze Bornholmu: interaktywne, nowoczesne Centrum Przyrodnicze Natur Bornholm, Park Motyli, Aquapark Joboland, Muzeum Starych Samochodów, fabryka cukierków, autobusy artystyczne, warsztaty edukacyjno-muzealne, warsztaty malarskie, maratony i półmaratony, rajdy rowerowe, zawody wędkarskie, festiwale muzyczne, spotkania teatralne, koncerty i wiele innych.

W licznych sklepach turyści mogą kupić pamiątki, a w restauracjach, barach i oryginalnych wędzarniach spróbować lokalnych dań. Wyspa zadziwia bogatą ofertą, zarówno w odniesieniu do bazy i zagospodarowania turystycznego, jak i do propozycji kulturalnych, nie tylko w miesiącach szczytu urlopowego w lipcu i sierpniu, ale również przez cały rok. Jeszcze kilkanaście lat temu Bornholm był wyspą dla bogatych turystów, głównie z Niemiec czy Anglii. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej wyspa jest odwiedzana coraz częściej przez Polaków, a władze Bornholmu dokładają starań, by systematycznie podnosić jakość usług turystycznych, reklamować i zachęcać turystów.

Literatura

- Boćkowska A., Grabek A., 2003, *Czarne dni białej floty*, Newsweek, 28, s. 28-29
Borówka B., Kwaśny M., 2011, *Walory przyrody nieożywionej niektórych wysp zachodniej części Morza Bałtyckiego*, Przegląd Geologiczny, 59, 6, 463-468

- Bornholm. Ilustrowany przewodnik z mapami*, 2015, Jelenia Góra, s. 72
- Bornholm. Mapa turystyczna*, 2016, Jelenia Góra
- Borówka B., Nowak J., 2005, *Wyspa Mon (Dania) – perłą turystyczną zachodniego Bałtyku*, *Geoturystyka*, 2, 2, s. 65-68
- Butowski L., 2014, *Morska przestrzeń turystyczna*, *Turyzm*, 24/1, s. 57-64
- Cedro B., Borówka R.K., Duda T., 2008, *Ocena walorów geoturystycznych wyspy Bornholm*. W: *Problemy turystyki i rekreacji*, red. M. Dutkowski, Szczecin, s. 111-118
- Cedro B., Duda T., 1996, *Geologiczne atrakcje Bornholmu*, *Przegląd Geologiczny*, 44, 265-270
- Częścik T., 2003, *Wczasy w porcie*, <http://www.gp24.pl/wiadomosci/art/4217533,wczasy-w-porcie,id,t.html> (z dnia: 20.12.2017)
- Destination Bornholm*, 2017, *Witamy na naszej rowerowej wyspie*, *Przewodnik* (<https://www.unityline.pl>)
- Hornshøj-Møller S., 1998, *A Short History of Denmark*, Copenhagen
- Jakubowski M., 2004, *Bornholm*, Szczecin, s. 144
- Jamorska I., Gil, K., Kamińska A., Piątkowska D., Sokólska A., Żarnowska J., 2014, *Geological and tourist attractions of southern Bornholm*, *Geotourism/Geoturystyka*, 2, 37, s. 21-32
- Kowalczyk A., 2013, *Zasoby przyrodnicze jako atrakcje kulturowe: przykłady z wyspy Lanzarote (Hiszpania)*, *Turystyka Kulturowa* 5, s. 35-57
- Kusek D., 2014, *Gryfitą popłynęli dookoła Bornholmu*, <http://www.gp24.pl/pomorze/art/4840367,gryfita-poplyneli-dookola-bornholmu-wideo,id,t.html> (z dnia: 30.12.2017)
- Lizano O. B., 2013, *Środowisko naturalne Kuby a wolność gospodarcza*. W: *Relacje Polska – Kuba. Historia i współczesność*, red. K. Dembicz, Warszawa, s. 55-90
- Marek A., 2012, *Wyspa Wielkanocna jako współczesny cel turystyczny*, *Słupskie Prace Geograficzne*, 9, s. 43-58
- Misztal M., *Historia Malty*, 2002. W: *Historia małych krajów Europy: Andora, Liechtenstein, Luksemburg, Malta, Monako, San Marino*, red. J. Laptos, Wrocław, s. 302-304
- Narożna D., 2002, *Klub Turystyki Rowerowej „Szprychy” na Bornholmie*, *Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne*, 10, s. 38-40
- Narożna D., 2003, *Słoneczna perła Bałtyku*, *Przegląd Oświatowy*, 12, s. 27-28
- Potocka A., 2016, *Bornholm – siła spokoju*, *Bikeboard. Magazyn Rowerowy*, 6, s. 118-122
- Rycerz D., 2013, *Relacje kulturalne Polska – Kuba. Przeszłość i teraźniejszość*. W: *Relacje Polska – Kuba. Historia i współczesność*, red. K. Dembicz, Warszawa, s. 169-206
- Ryn Z.J., 2010, *Konflikty na Wyspie Wielkanocnej*, *Globtroter*, 31, s. 80-85
- Spychała J., 2013, *Bornholm-wyspa marzeń*, http://jarekspychala.com/51-Bornholm_-Wyspa_Marzen_2013_z_dnia:30.11.2017
- Symington M., 2009, *Travellers Denmark*, [London]
- Trybalski P., 2015, *Kuba wyśniona*, *National Geographic Traveler*, 1, s. 64-67
- Wilde, T., 2009, *Muzea Bornholmu*, *Muzealnictwo*, 50, s. 256-266
- Zralek P., 2005, *Bornholm – przewodnik*, Warszawa

<http://www.biking.dk>
<http://bornholm.info/en/article/press>
<http://www.bornholm.pestkart.pl/bornholm-historia.php>
<https://mybornholm.wordpress.com/tag/historia-bornholmu/>
<http://www.edom.pl/noclegi/dk/34/bornholm-dania/#1>
<http://www.bornholm.modos.pl/noclegi.html>
<http://www.bornholmcamping.dk>
<http://www.booking.com>,

<http://www.booking.com/region/dk/bornholm.pl>,
<http://www.bornholm.info/en/article/press>,
<http://www.bornholm.info.pl>
<http://www.bornpol.dk/zeglarstwo.html>
<http://www.bornholm.pl/historia>,
<http://www.bornholm.pl/komunikacja.htm>
www.bornholm.pl/turystyka,
<http://www.bornholm.modos.pl/trasy-rowerowe-e.html>
http://www.bornholm.net/Warto_wiedzie_o_Bornholmie.phtml
<http://www.dania.com.pl/m,215,bornholm-%E2%80%93-sila-kreacji.html>
<http://www.dst.dk/da>
<http://www.edom.pl/noclegi/dk/34/bornholm-dania>,
<http://www.brk.dk>,
<http://nastopach.pl/bornholm-210-km>
<http://www.bornholm.org/bornkort.htm>
<http://www.jku.pl>
<http://www.punt.pl>
<http://www.kubryk.pl>
<http://www.kzp.kolobrzeg.pl>
<http://www.kzp.kolobrzeg.pl/rozklad-rejsow>
www.lkedzierski.com/dania/wiatraki-bornholmu
www.visit-bornholm.pl,
www.visit-bornholm.pl/bornholm.html,
<http://www.visit-bornholm.pl/bornholm-noclegi.html>
www.visit-bornholm.pl/bornholm-noclegi
<http://bornholm.info/en/article/Press>
www.visit-bornholm.pl,
www.booking.com
www.bornholmcamping.dk
<http://www.psur.pl/w.aspx?id=284>
<http://www.bornholm.modos.pl>
<http://www.bornholm.modos.pl/autobusy-na-bornholmie.html>
<http://www.bornholm.modos.pl/promy-na-bornholm.html>
<http://www.bornholm.modos.pl/noclegi.html>,
<http://www.bornholm.modos.pl/trasy-rowerowe-e.html>
www.bornholmonline.pl
<http://www.kzp.kolobrzeg.pl>
<http://www.kzp.kolobrzeg.pl/rozklad-rejsow>
www.jku.pl
www.kubryk.pl
www.punt.pl
www.bornholm.pestkart.pl/bornholm-historia.php,
<http://www.bornpol.dk/zeglarstwo.html>
www.unityline.pl

Marcussen C.H, 2017, Rozmowa osobista z pracownikiem Centre for Regional & Turism Research Bornholmu przeprowadzona w dniu 17.09.2017

Summary

The aim of the article is to present the advantages and tourist development of the Danish Island of Bornholm in the south-western part of the Baltic Sea. Its numerous tourist values and excellent location attract tourists not only from Germany or Sweden, but also from Norway, the United Kingdom, the Netherlands, and other countries. The unique natural heritage and anthropogenic islands are the cliffs, rocks, caves, Dondalen waterfall, Ekkodalen valley and Hammershus castle, rotund churches, Lilleborg fortress, fortress Christiansø, lighthouses, war fortifications, memorial sites, museums, and monuments. The scope and standard of offered tourist services on Bornholm is high and varied. The appropriate development: accommodation, catering and accompanying. The study used an analysis of available source materials. Literature reviewed, analysis of sightseeing materials, inventory of objects, their location and availability. In addition, Danish statistics, open interviews and field observations were used.

